

1. Городянський Я. Наукова й літературна праця українських учителів середніх і вищих шкіл у Галичині в XIX й XX ст./ Я. Гордянський. – Львів: Б. в. - С. 56 – 101 с.

2. Гуснай Ю. Шкільництво на Підкарпатті // Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та Канаді: праці Укр. Пед. Тов-ва в Празі: – Прага, 1932. – Т. 1. – С. 49-59.

3. Косовський Ф. Культурний рух на Лемківщині. – Львів: 1936. - 15 с.

4. Кумка М. Українські школи в Канаді // Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та Канаді: Праці Укр. Пед. Тов-ва в Празі: – Прага: 1932. – Т. 1. – С. 60-71.

5. Листи Филипчака І. // Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 364, Лукань Степан-Роман, спр. 128, 46 арк.

6. Пеленський Є. Сучасне українське середнє і високе шкільництво в Галичині й на Волині. - Львів, б. р. – 180 с.

7. Сімович В. Українське шкільництво на Буковині // Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та Канаді: Праці Укр. Пед. Тов-ва в Празі: Т. 1. – Прага, 1932. – С. 5-33. – 71 с.

8. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К. : Наукова Думка, 2001. – 912 с.

9. Сірополко С. Українське шкільництво в Галичині // Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та Канаді: Праці Укр. Пед. Тов-ва в Празі: Т. 1. – Прага: 1932. – С. 34-48. – 71 с.

10. Филипчак І. Шкільництво на Лемківщині // Шлях виховання і навчання. – 1939. – Ч. 2. – С. 81 – 100.

СТРУКТУРА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

УДК 37.018

Слесик К. М.

У статті здійснено обґрунтування розробленої моделі формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів. Здійснено опис педагогічних умов реалізації компонентів моделі.

Ключові слова: педагогічна модель, способи реалізації функцій компонентів моделі.

В статье осуществлено обоснование разработанной модели формирования этической культуры учеников основной школы в процессе учебы гуманитарных предметов. Осуществлено описание педагогических условий реализации компонентов модели.

Ключевые слова: педагогическая модель, способы реализации функций компонентов модели.

In the article the ground of the developed model of forming of ethics culture of students of basic school is carried out in the process of studies of humanitarian objects. Description of pedagogical terms of realization of model components is carried out.

Keywords: pedagogical model, methods of realization of functions of model components.

Педагогічна модель є методом дослідження, який активно використовується у сучасній педагогіці. Це питання активно вивчалось такими відомими ученими, як В. Загвязинський, К. Морозов, А. Уїюмов, та ін. Метод моделювання використовувався у дослідженнях, присвячених моральному вихованню школярів. Разом з тим, не проводились дослідження, у яких би розроблялась тема формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів. **Метою статті** є опис характеристик та обґрунтування компонентів моделі формування етичної культури в учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів.

У визначенні компонентів моделі формування етичної культури учнів ми спирались на праці відомих учених-теоретиків (В. Лозової, В. Гриньової, І. Підласого та ін.) [5].

Відповідно до теоретичних положень вказаних авторів визначені такі складові підструктури моделі: предметна, міжпредметна, виховна, які перебувають у функціональному взаємозв'язку з модулями моделі: підготовчим, ціннісно-цільовим, когнітивним, мотиваційним, процесуально-діяльним, оцінно-результативним).

На основі діагностики у процесі аналізу результатів письмового опитування учителів гуманітарних предметів виявлено недостатню когнітивну підготовку педагогів до формування етичної культури учнів у процесі навчання, зокрема, нерозуміння учителями (вибірка 228 осіб) точних значень етичних понять, які використовуються у навчальному процесі. Аналіз результатів пілотного дослідження показав, що правильно визначили суть понять 17% учителів, частково правильно – 47%, неправильно 36% респондентів. З них учителі етики показали такі результати: правильні відповіді дали 18%, частково правильні – 54%, неправильні – 28%.

Висновки учених і виявлені нами результати опитування констатують факт невисокого рівня підготовки педагогів до формування етичної культури учнів педагогів, а також їх ціннісних систем. На основі вищевикладеного зроблено висновок про доцільність організації підготовки вчителів, зокрема післядипломної, до здійснення педагогічного процесу з формування етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів [3, 11, 12].

Підготовчий модуль розробленої моделі педагогічної системи посідає особливе місце у її структурі. Метою його реалізації є забезпечення ефективної підготовки вчителів до організації і здійснення педагогічного процесу, спрямованого на формування етичної культури учнів у процесі навчання гуманітарних предметів.

Робота з підготовки вчителів до формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів здійснюється на обласних семінарах учителів етики, які проводяться два рази на рік. Разом з тим, досить потужна підготовка здійснюється у ході роботи спецкурсу «Викладання предмета «Етика» у 5-6 класах загальноосвітніх навчальних закладів», розрахований на 36 год. Навчально-тематичний план спецкурсу передбачає різні форми занять, визначає теоретичну та практичну частину підго-

товки, дає змогу оперативно врахувати професійні запити і потреби слухачів. Ефективною є підготовка вчителів до формування етичної культури учнів у процесі навчання гуманітарних предметів через шкільні методичні об'єднання вчителів гуманітарних предметів. Форми роботи можуть бути різні. Так, програма постійно діючого науково-практичного семінару за темою «Формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів» передбачає використання різноманітних форм навчання: лекції, практичні заняття, тренінги, семінари, круглі столи, дискусії, проєктні роботи.

В цілому, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що у процесі цієї підготовки педагогів забезпечується розкриття і усвідомлення вчителями сутності процесу формування етичної культури учнів, визначення системи науково обґрунтованих способів формування етичної культури, зокрема, побудови суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками особистісно орієнтованого педагогічного процесу як необхідної передумови його результативності.

Ціннісно-цільовий модуль передбачає науково обґрунтоване формулювання ціннісно-цільових орієнтирів моделі. З філософської позиції людська діяльність визначається метою. Визначення ціннісно-цільових орієнтирів організації і функціонування педагогічного процесу, спрямованого на формування етичної культури учнів, передбачає розуміння понять «цілі навчання». У джерелах з філософії освіти мета тлумачиться як передбачення усвідомленого результату діяльності [4, 8].

Цілеутворення у загальному вигляді розуміють як обґрунтування цілей у відповідності із законом. Його позначають як співвідношення цілі і результатів. Метою реалізації ціннісно-цільового модулю розробленої моделі є визначення цільових орієнтирів і завдань педагогічного процесу формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів.

Визначення ієрархії цілей і завдань педагогічного процесу з формування етичної культури передбачає дотримання низки вимог: цілі і завдання мають узгоджуватися з визначеною головною метою і завданнями навчально-виховного процесу; відповідати системі цінностей та їх провідним функціям; враховувати загальноєвропейські і загальнолюдські тенденції розвитку шкільної освіти, досвід морального виховання; результати досліджень сучасних науковців.

У педагогіці склались різні підходи до визначення цілей навчання і виховання. А. Хуторський стверджує, що згідно з головним дидактичним принципом, що регламентує особистісно орієнтований освітній процес, навчання кожного учня повинно відбуватися на основі і з врахуванням його особистих навчальних цілей. Даний принцип спирається на природжену якість людини – здатність постановки цілей своєї діяльності. В особистісно орієнтованому навчанні цілепокладання проходить через весь процес освіти, виконуючи в ньому функції мотивації діяльності учнів, структурної стабільності навчального процесу, діагностики результатів навчання (*Хуторской А.В. Проблемы и технологии образовательного целеполагания. // Интернет-журнал «Эйдос». - 2006. - 22 августа. [Электронный ресурс] <http://www.eidos.ru/journal/2006/0822-1.htm>* [13].

Ієрархічна піраміда найвищих цінностей завершується людиною. Отже, формування у дітей ціннісного ставлення до людини як такої становить фундамент програми навчально-виховного процесу. Таким чином, моральні якості особистості народжуються як наслідок гуманістичної орієнтації особистості у навчально-виховному процесі, як продукт його формування. У контексті вищевикладеного конкретизовано навчально-виховні тактичні цілі педагогічного процесу, організованого на засадах вказаних груп цінностей: формування в дітей та молоді поважного ставлення до вищих духовних та морально-етичних цінностей, забезпечення їх усвідомлення і самоусвідомлення себе як носіїв цих цінностей.

Особливе місце у формуванні етичної культури учнів посідає **мотиваційний компонент** моделі. Метою реалізації мотиваційного модуля є забезпечення спонукальної, регуляторної, ціле- і смислоутворюючої функції мотивації в процесі навчання, що сприяє запуску процесу пізнавальної активності, взаємовідповідності внутрішніх і зовнішніх спонук діяльності і поведінки.

Спираючись на результати досліджень В. Ассєва, І. Бєха, І. Кулагіної, Л. Москалюк, В. Семиченко, Л. Фрідмана та ін., вважаємо, що на формування мотивації учнів до оволодіння ними системою етичної культури в процесі навчання гуманітарних предметів впливають: зміст навчання, способи навчання, способи взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, вікові особливості учнів, стимулювання навчальної діяльності школярів, знання вчителем теорії мотивації, механізмів та закономірностей формування мотивації учнів у процесі навчання [1, 2, 10].

Таким чином, формування етичної культури учнів потребує використання у процесі навчання мотиваційних механізмів психіки: мотиваційне переключення дозволяє формувати мотивацію до об'єкту шляхом перенесення на нього якостей, притаманних іншому (наприклад, перенос любові до матері на батьківщину).

Когнітивний компонент навчального процесу містить усе те, що становить поняття «зміст освіти», – систему наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток здібностей учнів, формування їх світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя і до професійної діяльності (І. Лернер, В. Лозова, І. Підласий, В. Сластєнін, Г. Троцько та ін.). Зміст освіти визначено Державним стандартом освіти і програмами для загальноосвітніх навчальних закладів.

Метою реалізації когнітивного модуля представленої навчально-виховної моделі є забезпечення успішного засвоєння учнями визначеного змісту системи етичної культури, ефективне формування в них знань, етичних умінь, моральних відносин і почуттів, звичок і досвіду моральної поведінки, моральних якостей, потреби і здатності до морального самовдосконалення на основі визначених моральних цінностей. Реалізація гностичного компонента має два основні напрями (моральна освіта і моральне виховання) і спрямована на формування моральної свідомості школярів (засвоєння учнями моральних понять, норм, ідеалів, цілей, знань, переконань, знань про моральні відносини, моральні почуття, способи моральної діяльності).

У цілому, враховуючи нормативні документи освіти, проаналізовані нами філософські праці, теоретичні відомості з формування етичної культури учнів,

досвід практичної роботи і розроблений нами зміст програми з формування етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів, вікові особливості учнів підліткового віку, реалізація гностичного компонента передбачає: формування в учнів чітких уявлень про визначені моральні цінності, знань про компоненти і структуру етичної культури, розуміння їх значущості для розвитку особистості; забезпечення опанування учнями знань про основні моральні поняття і категорії, моральні норми і принципи; формування в учнів знань про моральні відносини і почуття і шляхи їх засвоєння; формування в учнів знань щодо способів оволодіння знаннями про етичну культуру; забезпечення морального самоусвідомлення учнів у процесі навчання; формування власної моральної позиції учнів щодо питань морально-світоглядної спрямованості; формування знань школярів про провідні морально-вольові якості та шляхи морального самовдосконалення.

Робота щодо формування моральної свідомості учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів має проводитись педагогами із врахуванням вікових особливостей учнів: більш високого рівня розвитку розумової діяльності, інтересу до себе та інших людей. Це дозволяє створювати такі навчальні ситуації, у процесі яких учні не лише засвоюють моральні поняття, а й намагаються усвідомити їх, зрозуміти присутність їх у своїй свідомості, порівняти свої уявлення про мораль з уявленнями однолітків і дорослих. Цьому сприяє організація діалогічного способу навчальної взаємодії, у ході якої відбувається обговорення більш складних соціальних і моральних проблем суб'єктами навчання.

В процесі навчання етики у 5-6 класах учні отримують теоретичні відомості про поняття моральної свідомості (добро, зло, совість, гідність, чесність та ін.), засвоюючи їх у процесі бесід, читання і обговорення художніх творів, ігрової та групової діяльності, закріплюючи набуті знання на уроках історії та літератури, де учні конкретизують свої знання через приклади художніх творів та поведінку і моральні якості історичних персонажів.

У 7-9 класах на уроках правознавства, історії, літератури відбувається не лише закріплення отриманих моральних відомостей у попередніх класах, а й поглиблення знань, їх детальна конкретизація. Педагог, враховуючи прагнення учнів до самореалізації і самовизначення, повинен організувати навчання таким чином, щоб учні могли задовольнити свої пізнавальні та духовні потреби в процесі навчання.

Ефективне формування етичної свідомості учнів основної школи на заняттях передбачає врахування провідного компонента змісту освіти для кожної гуманітарної дисципліни. На уроках з предметів, провідним компонентом яких є «наукові знання» (історія), учитель має акцентувати увагу на поясненні сутності етичних понять і цінностей, які розкриваються у змісті навчального матеріалу, здійснювати аналіз, наводити факти і аргументи на користь моральних цінностей. Так, на заняттях з історії учитель має спрямувати головні зусилля на оволодіння учнями знаннями про роль моралі у житті цивілізацій, народів, окремих людей, вплив особливостей етичної культури і моральних якостей особи на хід та результати історичних процесів.

У цілому нами зроблено висновок, що реалізації гностичного компонента процесу формування етичної культури учнів основної школи через навчання

гуманітарних предметів може сприяти лише послідовне дотримання педагогами визначених методологічних підходів і органічне поєднання ними операціональних способів педагогічної взаємодії.

Реалізація **процесуально-діяльнісного компонента** системи формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів передбачає забезпечення оволодіння учнями низкою умінь і навичок етично-морального характеру: морального самовизначення, звичок моральної повсякденної поведінки, умінь вибору шляхів моральної поведінки, досвід виявлення моральних почуттів (совісті, співчуття, емпатії, поваги, справедливості, любові), досвід прояву морально-вольових якостей (чесності, доброти, справедливості, ціннісної спрямованості), досвід моральних взаємин з іншими, досвід творчої діяльності.

У реалізації процесуально-діяльнісного модулю передбачено розв'язання таких завдань: удосконалення вміння учнів керуватися в поведінці моральними цінностями і нормами, виявляти в поведінці такі якості, як: ввічливість, повага, толерантність, співчуття; дотримуватися норм етикету у повсякденному житті, оцінювати і регулювати свою поведінку і взаємини; збагачення досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу почуттями морального характеру (толерантність, милосердя, турботливість тощо); формування умінь виробляти звички моральної поведінки і моделей моральної поведінки; збагачення досвіду моральних взаємин з однолітками, батьками, вчителями й іншими людьми; формування вміння здійснювати моральний вибір у складних життєвих ситуаціях. Кожне з перелічених завдань вимагає спеціально організованих напрямів діяльності вчителя і учнів у навчально-виховному процесі, виявлення і застосування ефективних методів, форм і засобів у процесі навчання. Важливу роль відіграє врахування психологічних положень з теорії емоцій та поведінки.

З метою формування навичок моральної поведінки та моральних почуттів особливо доцільно використовувати заняття з предметів з провідним компонентом «способи дії» (етика, правознавство) і «художня освіта і естетичне виховання» (література). У систему занять повинні входити вправи, які дозволяють учням навчитися приймати рішення, аналізувати факти власної поведінки і поведінки інших людей. Так, з метою вироблення умінь групового та колективного спілкування, прийняття моральних рішень рекомендується використовувати такі методики, як «Спільна угода», «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Дебати», Ситуативне моделювання», «Діалог» та ін. [9].

Формуванню вміння прийняття рішень може сприяти здійснення нестандартних уроків. Так, корисним у цьому плані є інтерактивні форми навчання: урок-суд, урок-конференція, урок-диспут тощо. Майже кожна тема зі шкільних курсів історії містить матеріал, який можна використати не лише для формування моральної свідомості, а й для вміння робити моральний вибір.

Як зазначається в наукових працях (Ю. Бабанського, В. Лозової, Н. Волкової та ін.), **оцінно-результативний компонент** моделі передбачає педагогічне діагностування, контроль за ходом навчання (перевірку, аналіз, оцінку результатів діяльності), коригування результатів навчання, також аналіз результатів педагогічного процесу, який завершує цикл педагогічного процесу (важливо при цьому виявити причини неповної відповідності резуль-

татів і цілей, які можуть виникнути із-за деяких непередбачених обставин). Оцінювання якості знань учнів є ефективним чинником, якщо результати оцінювання є об'єктивними, послідовними, узгоджуються між собою [5, 6, 7].

Метою реалізації оцінно-результативного модулю розробленої педагогічної моделі процесу формування етичної культури учнів основної школи через навчання гуманітарних предметів є забезпечення формування у вчителів і учнів умінь рефлексивної діяльності, навичок оцінної діяльності досягнень: етичних знань, почуттів і поведінки (власних і інших людей), навколишнього світу крізь призму визначених моральних цінностей; забезпечення корекції педагогічного процесу та його результатів з урахуванням отриманих даних і їх аналізу, стимулювання до постійного самовдосконалення.

Виходячи з рекомендацій науковців і досвіду практичної роботи відповідно до мети реалізації оцінно-результативного модулю розробленої моделі формування етичної культури учнів у процесі навчання гуманітарних предметів **визначено такі завдання:** забезпечення рефлексивної діяльності педагога і учнів як активної дослідницької щодо своєї діяльності і себе як її суб'єкта з метою критичного аналізу, осмислення і оцінки її ефективності для розвитку особистості учителя і учня; забезпечення діагностики навчальних досягнень учнів у формуванні їх етичної культури (моральної свідомості, відносин, поведінки, розвитку особистісних моральних якостей) у процесі навчання гуманітарних предметів і своєчасної корекції і узгодження компонентів навчального процесу між собою; забезпечення педагогом науково обґрунтованого і систематичного збору інформації про стан і результати формування етичної культури, здійснюваного педагогом на підставі розроблених критеріїв і показників сформованості етичної культури в учнів основної школи; забезпечення адекватного оцінювання і самооцінювання навчальних досягнень учнів.

Таким чином, розроблена модель цілісної педагогічної системи формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів має такі визначені складові підструктури моделі: підготовчий, ціннісно-цільовий, когнітивний, мотиваційний, процесуально-діяльнісний, оцінно-результативний, які перебувають у функціональному взаємозв'язку. Успішне вирішення завдань кожного компоненту залежить від дотримання педагогічних умов щодо їх ефективного функціонування.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Москалюк Л. В. Реалізація мотиваційного компонента контролю англomовної лексичної компетенції молодших школярів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Спец. 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови. – Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 2010. – 25 с.
3. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Х.: Основа, 1998. – 300 с.
4. Гусинский Э. Н., Турчанинов Ю. И. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинов. - М.: Логос, 2001. – 224 с.

5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько / Харк. Держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: «ОВС», 2002. – 400 с.

6. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник.— Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.

7. Педагогика: Учеб. пособие / Под ред. Ю.К. Бабанского. – Москва: Просвещение. – 1983. – 300 с.

8. Педагогическая технология: учебное пособие для студентов пед. специальностей. Белгород: Изд-во Белгород. ун-та, 1998. – 400 с..

9. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144 с.

10. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека: модульный курс психологии. Модуль (Направленность) / В. А. Семиченко. – К.: Міленіум, 520 с. – С. 37.

11. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М.: Издат. Корпорация «Логос», 1999. – 272 с.

12. Ткачова Н. О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: монографія. – Луганськ: Вид-во «Каравена», 2006. – 300 с.

13. Хуторской А.В. Проблемы и технологии образовательного целеполагания. // Интернет-журнал «Эйдос». - 2006. - 22 августа. [Электронный ресурс] <http://www.eidos.ru/journal/2006/0822-1.htm>

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ УРЯДУ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В АНГЛІЇ НА МЕЖІ XIX – XX СТ.

УДК 37.025
Головка І. О.

У статті автор розглядає урядові заходи щодо формування технічної освіти в Англії на межі XIX-XX ст., показує посилення ролі уряду в вирішенні цього питання, аналізує зовнішні та внутрішні фактори гальмування розвитку технічної освіти в суспільстві та висвітлює можливі заходи її подальшого реформування.

Ключові слова: роль уряду, технічна освіта Англії, місцеве самоврядування.

В статье автор рассматривает способы формирования технического образования в Англии на границе XIX-XX веков, показывает усиление роли государства в решении этого вопроса, анализирует внешние и внутренние факторы торможения развития технического образования в обществе и отображает возможные пути его дальнейшего реформирования.

Ключевые слова: роль государства, техническое образование в Англии, местное самоуправление.